

Forrongás az arab országokban: miért és merre?

(Az elégedetlenség gazdasági hátteréről.)

Farkas Péter

Két alapvető kérdés foglalkoztatja a világ dolgai iránt érdeklődőket az arab országokban zajló népfelkelések kapcsán. Az első: *miért éppen most tört ki a tunéziai felkelés, miért terjedt el futótűzként?* A második: *milyen erők állnak a háttérben, milyen irányú társadalmi átalakulás várható?*

A tűzhalált halt utcai árus emberfáklyájának lángjától megvilágítva, a tunéziai tiltakozó mozgalom megindulása után, a sajtóban még hangsúlyosan volt szó arról, hogy a munkanélküliség, a fokozódó nyomor, a kilátástalanság vitte az utcára az embereket. Egyiptom és a többi arab ország esetében már inkább a zsarnokság elleni felkelésről volt szó, bár a munkanélküliség is szóba került.

Az arab világban bekövetkezett lázadásokat csak történelmi távlatokból érthetjük meg. Az események gyökerei a hetvenes évek első feléig nyúlnak vissza. Az akkor bekövetkezett olajárrobbanás hirtelen megnövelte az arab országok bevételeit, s a lakosság életszínvonala is gyorsan emelkedett. A sejkek, a királyok és a nemzeti feudáltókat képviselő, önkényuralmat gyakorló elnökök a nép közé szórták a hatalmas bevételek morzsáit. Az olajár azonban 1986-ban öszseroppan, az arab országok költségvetési bevételei csökkentek, megszorító intézkedések következtek, az életnívó rohamosan visszaesett. Ekkortól erősödött meg az iszlám fundamentalizmus, a terrorizmus (melyet a kezdet kezdetén az USA is táplált, például Algériában és főleg Afganisztánban, a szovjet ellenében), ekkortól erősödött fel rohamosan a Nyugat-ellenesség, ekkortól éleződött ki az ellentét az iszlám különböző irányzatai – elsősorban a szunniták és a siíták – között. Ebben a helyzetben a nyugati

hatalmak, az Egyesült Államok vezetésével, fokozott mértékben támogatták az egyeduralkodókat (az iraki Szaddam kivételével), mert féltek a térség destabilizálódásától, az olajellátás és a hajózás zavaraitól, az amerikai támaszpontok elleni támadásoktól, a népharag kirobbanásától. Mivel gazdasági és politikai érdekük így diktálta, a demokrácia, az emberi jogok kérdéséről most sem beszéltek, vagy alig beszéltek. Az amerikai támogatás dollármilliárdjai éppen Mubarak Egyiptomát és részben Jordániát kedvezményezték, mivel ez a két ország szavatolta a Camp David-i békeszerződést és Izrael államiságát.

A világválság tovább rontotta az arab országok lakosságának helyzetét. Nőtt a munkanélküliség: hivatalos (regisztrált) rátája is másfélszerese-kétszerese a fejlett kapitalista országokban kimutatott, 10 százalékos körüli értéknek. Valójában a munkaképes korú lakosság kevesebb mint felének van állandó munkája. Az egyetem és főiskolát végzett fiatalok tömegei munkanélküliek (Egyiptomban az 50 százalékosuk). Különösen súlyos következménye volt annak, hogy az élelmiszerek a világpiacra soha nem látott mértékben drágultak, mégpedig nem annyira a hiány, mint inkább az árupiacokra zúduló spekulációs pénzek drágító hatása miatt. 2007 januárja és 2008 közepe között nyolcvanszázalékos volt az áremelkedés; emiatt 30 országban, elsősorban a fekete-afrikaiakban tört ki éhséglázadás. Átmeneti esés után, 2010 végére az élelmiszerek átlagára meghaladta még a 2008. évi is, ezzel újabb történelmi csúcspontot ért el. Az arab országokban az elmúlt évben nagyon megnehezedtek a lakosság életfeltételei.

Ez volt tehát a lázadások gyújtószinórja; maga a robbanás pedig annak a több évtizedes folyamatnak a következménye volt, melyet fentebb vázoltunk.

Nagy kérdés, hogy milyen tudati felkészültséggel léptek akcióba a fellázadt tömegek. E rövid írás keretében nincs lehetőségünk részletes elemzésre, de tehetünk azért néhány általános megállapítást (annak ellenére, hogy országunként jelentős sajátosságai vannak a felkelésnek).

Algériában erős kormányzati pozíciókat töltenek be a korábbi nemzeti felszabadítási mozgalom, az FLN kapitalista útra tért képviselői (Bouteflika államelnök a mozgalom egyik vezetője volt), ám ugyanakkor az iszlám fundamentalizmus is erős gyökeret vert a társadalomban. Tunéziában az UGTT szakszervezet részt vett Ben Ali elnök családi klánjának elkergetésében, de központi szerepet nem játszott. Líbiában lényegében Kadhafi családi klánja ellen folyik immár a polgárháború. Egyiptomban a nép haragja először Mubarak megbuktatására irányult, de az elnök lemondása után is folytatódtak a sztrájkok és a tüntetések, elsősorban béremelésért: például a heluani acélműben, a Miszr állami szövőgyárban, a pedagógusok, a buszsofőrök, a rendőrök körében. Főként ez utóbbi események miatt, a külföldi tőke menekül az országból. Bahreinben a gazdasági elégedetlenség a kisebbségben lévő szunnita uralkodó osztály, illetve főként a sejk ellen fordult, ő azonban sokkal jelentősebb katonai erővel vágott vissza a többségükben síita lázadóknak, mint a többi despota, majd engedményekre és tárgyalásra kényszerült. Jemenben az ösztűz egyelőre az uralkodó ellen irányul, egyben Észak- és Dél-Jemen egysége forog kockán. A nem arab Iránban az elégedetlenség az országvezető teokrácia elleni haraggal párosul, immár két éve.

Egyaránt jellemzi a mostani felkeléseket, hogy jobbra spontán mozgalmaknak tűnnek, szervező központ nem látható mögöttük. Még Egyiptomban sem váltak vezetővé a Muzulmán Testvérek néven tömörült iszlám fundamentalisták. A tüntetéseket az interneten egymással kapcsolatba került csoportok szervezték. Voltak közöttük úgynevezett emberjogi harcosok, de ezeknek a háttere nem volt számottevő. Nyilván ott vannak a résztvevők között a baloldali aktivisták (a kommunista pártok a legtöbb arab országban be vannak tilt-

va), de ezek sem képviselnek nagyobb társadalmiszervező erőt. Egyiptomban és Tunéziában a felkelések hevületében megszerveződtek a társadalmi önvédelem első helyi (forradalmi?) szervezetei, vezető pozícióhoz azonban nem jutottak, s inkább a helyi életet szervező és rendfenntartó szerepet játszanak.

Ilyen körülmények között feltételezhető, hogy a sejkiségek és a királyságok uralkodócsaládjai átmentik hatalmukat. A köztársasági berendezkedésű országokban egy-egy különösen gyűlölt családi klánt elkergethetnek, de aligha kerül napirendre az egész politikai elit letaszítása. Minden arab országban jelentős szerepük marad a katonai vezetőknek. Az pedig a jelenlegi folyamatok alapján végképp nem várható, hogy a gazdaság működési módját megkérdőjeleznék. Valószínűleg sikerül kicsikarniuk néhány szociális engedményt (több arab országban már növelték az élelmi-szerek állami ártámogatását, állampolgári jogon pénzt osztottak); eredményeket érhetnek el a polgári értelemben vett politikai szabadságjogok tekintetében is, a társadalmi-gazdasági viszonyok alapvető megkérdőjelezése azonban várhatóan nem kerül napirendre.

Az arab országokban lejátszódó társadalmi lázadás mégis történelmi jelentőségű. Többé-kevésbé tudatosan a hazai uralkodó osztályok arcátlan fosztogatásai ellen irányul. E lázadásokban ugyanakkor benne van a Nyugat-ellenesség is, a fennálló világrend elleni tiltakozás (például Líbiában a felkelők is elutasítják a külföldi katonai beavatkozást). Az arab népek felismerik a tömeges cselekvésben rejlő lehetőségeiket, öntudatuk erősödik. Ha nem is indulnak olyan mélyreható változások, mint Latin-Amerikában, az arab világ már nem lesz ugyanaz, mint eddig.

* * * * *

Eddig megjelent számaink megtekinthetők és letölthetők a www.vki.hu honlapról